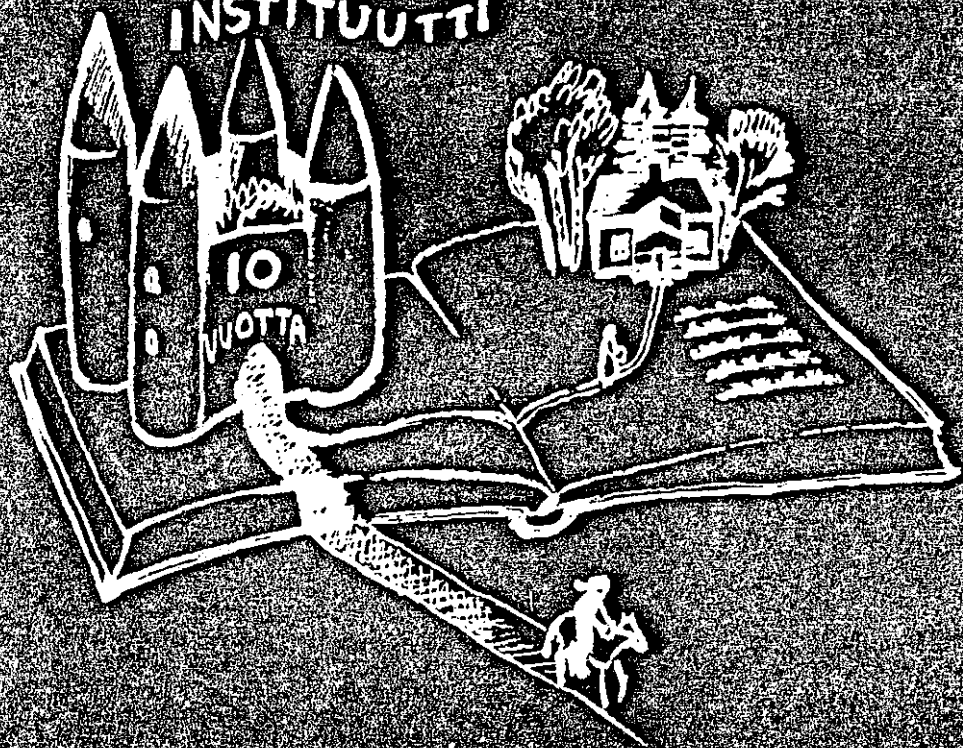

ONNIMANNI

SUOMEN NUORISOKIRJALLISUUDEN
INSTITUUTTI

ISSN 0782-1387

1—2/1988

oveleudellaan voiton hirviöstä (veijari- eli trickster-sadut, esim. *Peukaloinen*). Oman ryhmänsä muodostavat ”tytönmurhaajasadut” (*Ritari Siniparta*), joiden rakenne on sama kuin edellisten, mutta tematiikka viittaa jo nuoruusikään; lapsi katselee kuitenkin tulevaisuuteen ja pystyy samaistumaan myös aikuiseksi varttuvaan henkilöön.

Scherf osoittaa kiinnostavia yhteyksiä eri satutyyppien välillä ja esittää kaikista psykologisen tulkinnan. Perusoletus on tuttu freudilainen: kyseiset sadut kuvastavat lapsen ristiriitaista suhdetta äitiin ja isään sekä hänen ensimmäisiä pyrkimyksiään irtaantua vanhemmistaan, voittaa ahdistuksensa ja löytää minuutensa. Pahat äitipuolet, noidat ja hirviöt ovat tulos äiti-hahmon pirstoutumisesta ja kahdentumisesta, ne edustavat äidin negatiivista puolta, johon lapsi voi ilman syyllisyydentunteita kohdistaa vihansa. Näitä ideoitahan on kehitelty myös Bruno Bettelheim, mutta Scherf esitti samanlaisia näkemyksiä jo hieman ennen Bettelheimia. Scherfin selitykset ovat vähemmän monimutkaisia kuin Bettelheimin eivätkä tähdennä samalla tavoin satujen seksuaalisia merkityksiä.

Satu Apo pitää tutkimuksessaan *Ihmesadun rakenne* kansansadun psykologisia tul-

kintoja — kuten muitakin yhden idean varaan rakentuvia selityksiä — reduktionistisina: ne palauttavat ihmesadun merkitykset yhteen ainoaan perusselitykseen. Walter Scherfin näkökulma ei kuitenkaan ole puhtaasti folkloristinen: hän tarkastelee satuja nimenomaan lastenkirjallisuutena ja vetoaa omiin kokemuksiinsa lapsista satujen vastaanottajina. Silti on selvää, etteivät psykologiset selitykset vakuuta kaikkia lukijoita. Mutta omista lähtökohdistaan käsin Scherf kehittää hyvin ehjän ja aukottoman systeemin. Hän arvioi satuja myös pedagogin kannalta ja on ehdottomasti sitä mieltä, että karneimmatkin tämätapaaiset sadut ovat lapselle avuksi hänen varhaisten pelkojensa ja konfliktiensä käsittelyssä. Edes onneton loppu (syödyksi tuleminen) ei ole lapselle tragedia, koska sadun maailmassa mikään ei ole lopullista, aina on uuden yrittämisen mahdollisuus. Scherf tähdentää monesti sadun ja leikin yhteyttä sekä sadun kertojan ja kuulijan vuorovaikutusta.

Walter Scherfin uusi tutkimus on rikas ja ajatuksia herättävä teos, joka kiinnostaa niin kansansadun kuin lastenkirjallisuuden tutkijoita sekä kaikkia, jotka joutuvat tekemisiin satujen kanssa.

Maija Lehtonen

Lastenkirjallisuuden poetiikkaa

Zohar Shavit: Poetics of Children's Literature. University of Georgia Press. Athens. Georgia 1986.

Israelilainen kirjallisuudentutkija ja semiootikko *Zohar Shavit* sanoo pyrkivänsä teoksessaan *Poetics of Children's Literature* selvittämään lastenkirjallisuuden asemaa, jonka hän monien alan tutkijoiden tavoin näkee yhä sangen heikkona. Shavitin havainnot — niin yleismaailmallisia kuin ovatkin — pätevät melko pitkälle myös Suomen kohdalla. Tämä ilmenee esimerkiksi tarkasteltaessa kirjallisuuden suuria tietokirjoja, joissa lastenkirjallisuus on jo-

ko täysin unoitettu tai maininnat ovat harvoja ja suppeita — siis sama kohtalo kuin useimmilla naiskirjailijoilla! Näin suurinta osaa lastenkirjallisuudesta ei katsota osaksi kansallista tai kulttuuriperintöä. Lastenkirjallisuuden arvostuksen puutteesta kertoo sekin, ettei Nobelin kirjallisuuspalkintoa tai muuta vastaavaa ole koskaan myönnetty lastenkirjailijalle.

— Lastenkirjailijat saavat lastenkirjailijain palkintoja. — Shavit vertaa lastenkirjallisuuden asemaa koko kirjallisuuden kentässä aikuisten kanonisoimattomaan kirjallisuuteen. Näillä kahdella on yhtäläisyyksiä esimerkiksi siinä, että kummallakin on erityinen aihepiiri ja oma lukijakuntansa.

Lastenkirjallisuuden arvostus on siis sen kentän ulkopuolelta katsoen olematon, mi-

kä pätee kentän sisäpuolellakin: vasta viime vuosikymmeninä lastenkirjailijat ovat uskaltaneet kirjoittaa omalla nimellään. Arvostuksen puute näkyy niin apurahojen jakamisessa kuin tutkimuksen alalla yleensäkin — vain harvoissa yliopistoissa on oma lastenkirjallisuuden laitoksensa. Lastenkirjallisuutta tutkitaan erityisesti psykologian ja kasvatustieteen laitoksilla. Pedagogeilla on kuitenkin eri näkökulma kuin kirjallisuustieteilijöillä, mikä vaikuttaa omalta osaltaan opettavaisuuden korostumiseen elämäksellisyyden ja terapeuttisuuden rinnalla.

Pedagogisuuden vaatimus vaikuttaa tietysti siihen, mitä kirjoja aikuinen lapsen luettavaksi valitsee ja tätä kautta myös siihen millaisia kirjoja kirjailijat lapsille kirjoittavat, millaisia kirjoja kustantajat valitsevat julkaittaviksi ja miten esimerkiksi kääntäjät käännöstyöhönsä asennoituvat. Kaikessa korostuu aikuisten hallitseva näkökulma ja mieltymykset: lastenkirjallisuutta kirjoitetaan paitsi lapsille ennen kaikkea lasten vanhemmille. Näin tekstin pitää Shavitin mukaan toimia kahdella tasolla, kahdessa eri systeemissä.

Lastenkirjallisuuden ja sen tutkimuksen kohenemisen edellytyksinä Shavit näkee lastenkirjallisuuden nostamisen samantarvoiseksi muiden tutkimuskohteiden rinnalle. Toiseksi lastenkirjallisuus on hyväksyttävä osaksi kirjallista järjestelmää, jolloin kuitenkin on otettava huomioon lastenkirjallisuuden ominaisuus.

Shavit tarkastelee teoksessaan laajalti sekä kansansatujen että modernien satujen muunnelmia ja vertailee mm. Grimmin ja Perrault'n satujen eri versioita. Shavit näkee merkittävimpana erona esimerkiksi Grimmin ja Perrault'n *Punahilkkan* välillä Grimmin version sadunomaisuuden. Tämä ero pohjaa erilaiseen lapsikäsitukseen: Grimmin Punahilkkan ilmestyi ensimmäisen kerran 1812 eli sata vuotta Perrault'n versiota myöhemmin. Shavit käsittelee lapsuuden länsimaisen käsitteen muuntumista lähinnä Philippe Ariès'n ajatusten (*Centuries of Childhood*, 1962) pohjalta.

Grimmin satujen moderneja versioita tarkastellessaan Shavit keskittyy seuraaviin tekijöihin: sävyyn, yhteiskunnan normeihin

ja sopimattomiin tapahtumiin. Lasten muunnelmien yleisyys on autoritaarinen ja selittävä. Monet paheet — esimerkiksi alkoholin käyttö — on näissä katsottu lapsille sopimattomaksi. Niin moraalinen kuin tiedollinen opettavaisuus on ollut lastenkirjan päätarkoitus siitä asti kun lapsuus 1600—1700-luvun Euroopassa havaittiin. Se ilmenee tavasta jolla lasta teoksissa kuvataan ja jolla lapseen suhtaudutaan teosten implisiittisenä lukijana.

Mielenkiintoisia seikkoja Shavit tuo esille vertaillen saman kirjailijan aikuisille ja lapsille kirjoittamia teoksia. Yksi tarkoitukseen hyvin soveltuva esimerkki on Roald Dahlin tarina *The Champion of the World* (1959) ja tarinan pohjalta laadittu lastenromaanin *Danny the Champion of the World* (1975). Teosten suurimpana erona Shavit pitää kieltä, joka aikuisten versiossa on lasten versiota kompleksisempi. Myös rakenteet poikkeavat toisistaan: aikuisten versio ei rakennu kronologisesti lasten version tapaan.

Aikuisten ja lasten versioiden välisiä tyypillisiä eroavuuksia ovatkin Shavitin mukaan kirjallisuuden laji (novelli vs. romaani), henkilöhahmot ja näiden luonnehdinta (kaksi ystävästä vs. isä ja poika), asenteet (moniselitteisyys vs. yksiselitteisyys), loppuratkaisu (avoin loppu vs. ”onnellinen” loppu). Lasten versiot loogistetaan ja yksitaitsoitetaan (esim. Carrollin *Nursery Alice*), vastakohtia korostetaan ja yksipuolistetaan (esim. Swiftin *Gulliver*) — ja loppu on selkeä ja useimmiten onnellinen.

Shavit suomii lastenkirjallisuuden tutkijoita ankarasti siitä, että nämä usein tyytyvät vanhoihin ajatuskulkuihin ja menetelmiin, jotka aikuisten kirjallisuuden tutkijat ovat jo hylänneet. Alan jälkeenjääneisyydestä yksi esimerkki on Shavitin mukaan lastenkirjojen muuntelu: aikuisten kirjojen käännöslyhennelmät ovat jo pitkään olleet pannassa, kun taas lastenkirjallisuudessa nämä ovat tuiki tavallisia. Shavit tuomitsee Göte Klinbergin tapaan muunnellut periaatteessa täysin, mikä viittaa hyvin tekstisidonnaiseen ajattelutapaan: merkitys on tekstissä, josta lukija sen ”löytää”. Muista kuin kaupallisista tarkoituspäristä lähtöisin olevat uustulkinnat, jotka perustuvat kääntäjän persoonalliseen näkemykseen,

ovat kuitenkin yhtä varteenotettavaa kirjallisuutta kuin alkuteokset. Koko muuntelemisen ajatus on lastenkirjallisuuden tutkijoiden parissa turhan negatiivisesti sävytynyt.

Shavitin mukaan juuri ambivalenteissa teksteissä, esim. Carrollin *Alice in Wonderlandissa*, tulevat esille sellaiset kirjoittamisen mallit, jotka aikuisten järjestelmä on jo hylännyt mutta jotka eivät vielä ole tulleet esille lastenkirjallisuudessa. Kun aikuiset hyväksyvät ambivalentin tekstin lasten systeemiin, avautuu tie uuden mallin hyväksymiselle. Kuitenkin jotta voisimme kuvailla jotain tekstiä ambivalentiksi, meidän tulisi kyetä määrittelemään millainen teksti ei ole ambivalentti (vrt. Stanley Fish ja normaalin käsite): eri tekstit saattavat olla ambivalentteja eri tilanteissa eri lukijoille. Jos otamme lähtökohdaksi ajatuksen, että tekstin merkitys syntyykin vasta lukutilanteessa aina uudelleen ja että lukija osallistuu aktiivisesti tekstin merkityksen luomiseen (vrt. Mihail Bahtin ja dialogisuus), koko ajatus tekstin pysyvistä ambivalenttiteudesta on vailla pohjaa. Shavitkin tarkastelee lukijan roolia, mutta lähinnä vain tekstiä vastaanottavana, ei merkityksiä luovana ja aktiivisena, ja osoittautuu näin itsekin hyvin perinteiseksi tutkijaksi.

Zohar Shavit tarkastelee teoksessaan myös lastenkirjallisuuden kääntämistä ja korostaa tässäkin yhteydessä ideaa kahdesta kielellisestä systeemistä, joiden välillä kääntäjä toimii. Shavit asettaa kääntämiselle normeja — hän painottaa mm. tekstin yhtenäisyyden periaatetta — ja näkee kääntäjän tehtävän kaiken kaikkiaan hyvin mekanistisesti: tekstin merkityksen siirtäjänä lähdekielen systeemistä kohdekielen systeemiin. Tässäkin yhteydessä Shavit tuomitsee kaikenlaisen lyhentelyn ja muunte-lun niputteen yhteen niin ala-arvoiset kaupalliset roskakirjat kuin kääntäjien uustulkinnatkin, joista kumpiakin hän kutsuu tekstin ”manipuloinniksi”. Tekstejä tuotetaan eri tarkoituksiin, myös lyhennelmillä voi olla oma käyttönsä, minkä Shavit jättää huomiotta. Oikeassa hän on kuitenkin sanoessaan, että aikuinen aliarvioi lasta varsinkin tietämättömyyttään: lyhennelmien taustalla on usein ajatus, ettei lapsi jaksa lukea pitkiä tekstejä. Tämä tuo mie-

leen esimerkiksi L.S. Vygotskin lapsen ymmärryskykyä hyvinkin syvästi arvostavat ajatukset. Useimpien tutkijoiden tavoin Shavit vain ohimennen mainitsee teosten kuvituksen. Kuvan ja tekstin välinen suhde on kuitenkin keskeinen kysymys lastenkirjallisuudessa ja sen kääntämisessä.

Teoksen lopussa Shavit esittää kysymyksiä, joista yksi tärkeimpiä lienee: Miksi lastenkirjallisuus — toisin kuin aikuisten kirjallisuus — nähdään sekä osana kasvatusjärjestelmää että (mahdollisesti) osana kaunokirjallisuutta? Shavit näkeekin lastenkirjailijalle asetettavan tiukemmat vaatimukset kuin ”aikuisten kirjailijalle”, mikä johtuu siitä että lastenkirjan tulee saavuttaa paitsi lapsen myös häntä hoilvoavan aikuisen hyväksyntä. Ja usein aikuisen hyväksyntä on lapsen mielipidetä tärkeämpi.

Shavitin teos on monessa mielessä julistava: hän nousee barrikadeille lastenkirjallisuuden ja lapsen oman näkökulman puolesta, mitä on pidettävä kaiken kaikkiaan innostavana piirteenä. Toisaalta Shavitin muiden tutkijoiden konservatiivisuuteen kohdistama kritiikki menettää teränsä, koska hänen oma tarkastelutapansa on perinteisen tekstilähtöinen.

Riitta Oittinen

Suomalaisen nuorisokirjallisuuden perusselvitys käyntiin

Suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlatuomi-kunta myönsi SNI:lle tutkimusmäärärahan *Nuorisokirjallisuus Suomessa 1543—1899* -bibliografiaan.

Yksi Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin tärkeimmistä tavoitteista on jo pitkään ollut saada aikaan suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden bibliografia. Rahoitusta haettiin mm. Suomen Akatemialta; Suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlatuomi-kunta vasta kuitenkin näytti SNI:n suunnitelmille vihreää valoa. Projektin pääsi alkamaan maaliskuussa 1988.

Painavia perusteluja bibliografiaprojektin aloittamiselle kyllä on.